

Χρηματοοικονομική Εκπαίδευση και Κοινωνική Ανισότητα

“Η χρηματοοικονομική γνώση ως εργαλείο ίσων ευκαιριών,
κοινωνικής και οικονομικής κινητικότητας”

Στον 21ο αιώνα, η γνώση είναι κάτι περισσότερο από πληροφορία. Είναι ασφάλεια, δυνατότητα επιλογής και προϋπόθεση αξιοπρεπούς συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Σε ένα περιβάλλον όπου οι αποφάσεις για το χρήμα γίνονται όλο και πιο σύνθετες, πιο ψηφιακές και πιο γρήγορες, ο κίνδυνος δεν είναι μόνο να κάνουμε λάθος επιλογές, αλλά να δημιουργηθεί ένα νέο χάσμα: ανάμεσα σε όσους μπορούν να κατανοήσουν, να συγκρίνουν και να προστατευθούν και σε όσους μένουν πίσω.

Το παρόν ψηφιακό τεύχος εστιάζει σε μια κεντρική ιδέα η οποία αντανακλά πλήρως την πραγματικότητα: ότι η χρηματοοικονομική εκπαίδευση αποτελεί εργαλείο κοινωνικής συνοχής και ότι η χρηματοοικονομική γνώση δεν είναι προνόμιο. Είναι δικαίωμα κάθε πολίτη. Και όταν γίνεται εύκολα προσβάσιμη, πρακτική και ουσιαστική, μπορεί να συμβάλει στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων, στη θωράκιση των ευάλωτων ομάδων και στην ενίσχυση της κοινωνικής και οικονομικής κινητικότητας.

“ **Η γνώση που μειώνει
τις κοινωνικές
ανισότητες** ”

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στη σύγχρονη πραγματικότητα της ψηφιακής εποχής. Η τεχνολογία δημιουργεί νέες δυνατότητες, αλλά και νέες μορφές αποκλεισμού. Το Digital Financial Gap, οι ψηφιακές απάτες, η υπερπληροφόρηση και η μείωση της «τριβής» στις συναλλαγές επιβάλλουν έναν νέο τύπο αλφαριθμητισμού: ψηφιακές δεξιότητες, κριτική σκέψη και υπεύθυνη στάση απέναντι στις επιλογές μας. Παράλληλα, η Τεχνητή Νοημοσύνη ήδη μετασχηματίζει την εργασία, την πληροφόρηση και την καθημερινότητα. Η πρόκληση είναι διπλή: να αξιοποιηθεί η καινοτομία προς όφελος όλων και

να μην εξελιχθεί σε επιταχυντή ανισοτήτων. Μέσα από τα άρθρα που ακολουθούν, φιλοδοξούμε να δώσουμε ένα περιεκτικό και πρακτικό πλαίσιο: από την κατανόηση των μηχανισμών που παράγουν ανισότητες έως τις δεξιότητες που ενδυναμώνουν τον πολίτη. Γιατί, τελικά, η πραγματική πρόοδος δεν μετρείται μόνο με οικονομικούς δείκτες. Μετρείται με το κατά πόσο η κοινωνία είναι ανοιχτή, δίκαιη και ικανή να προσφέρει ευκαιρίες σε όλους.

Το **Κέντρο Χρηματοοικονομικής Υπευθυνότητας** υλοποιείται από τη **doValue** σε συνεργασία με το **Ινστιτούτο Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού**, υπό την επιστημονική επιμέλεια του Καθηγητή Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου του Πειραιώς **Νικολάου Δ. Φίλιππα**.

Οι κοινωνικές ανισότητες είναι τόσο παλιές όσο και οι οργανωμένες κοινωνίες. Από τις πρώτες πόλεις-κράτη μέχρι τα σύγχρονα ψηφιακά οικοσυστήματα, η ιστορία δείχνει ότι κάθε οικονομικό σύστημα δημιουργεί όχι μόνο πλούτο, αλλά και διαφορετικούς βαθμούς πρόσβασης σε πόρους, εξουσία και ευκαιρίες. Για αιώνες, η ανισότητα θεωρούνταν σχεδόν φυσική τάξη πραγμάτων: άλλοι γεννιούνταν με δικαιώματα, τίτλους, γη και κύρος και άλλοι με εργασία και υποχρεώσεις. Η θέση του ατόμου καθοριζόταν περισσότερο από την καταγωγή παρά από την προσπάθεια.

Η Βιομηχανική Επανάσταση άλλαξε ριζικά το οικονομικό τοπίο αλλά όχι την ουσία του φαινομένου. Η παραγωγή εκτοξεύθηκε, οι πόλεις μεγάλωσαν, δημιουργήθηκαν νέες μορφές εργασίας, όμως παράλληλα εμφανίστηκε μια νέα διάσταση ανισότητας: η άνιση κατανομή του παραγόμενου πλούτου μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Η ανισότητα δεν ήταν πια μόνο «κληρονομική»· έγινε και «δομική», συνδεδεμένη με τους κανόνες της οικονομίας. Από εκείνη την περίοδο, η κοινωνική σκέψη άρχισε να αντιμετωπίζει την ανισότητα όχι ως μοιραίο γεγονός, αλλά ως ζήτημα που μπορεί να μετρηθεί, να ερμηνευθεί και να περιοριστεί.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ένα μεγάλο μέρος της Ευρώπης οικοδόμησε ένα διαφορετικό κοινωνικό συμβόλαιο: ισχυρότερο κοινωνικό κράτος, επενδύσεις στη δημόσια εκπαίδευση και στην υγεία, προστασία της εργασίας. Οι ανισότητες δεν εξαφανίστηκαν, αλλά περιορίστηκαν αισθητά

σε σχέση με προηγούμενες δεκαετίες. Αυτή η ιστορική εμπειρία αφήνει ένα κρίσιμο συμπέρασμα: όταν οι θεσμοί προστατεύουν τους πολίτες από τον κίνδυνο και ενισχύουν την ισότητα ευκαιριών, η ανάπτυξη γίνεται πιο συμπεριληπτική και η κοινωνία πιο συνεκτική.

Ωστόσο, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, οι κοινωνικές ανισότητες επανήλθαν στο προσκήνιο με νέες μορφές. Η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική αλλαγή, οι διαφορετικές αποδόσεις δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας, αλλά και η ενίσχυση της ανισότητας στον πλούτο (και όχι μόνο στο

γικής που παγιώνουν το μειονέκτημα. Σήμερα, οι ανισότητες έχουν αποκτήσει και ένα πιο «αόρατο» πρόσωπο: την ανισότητα πληροφόρησης και κατανόησης. Σε μια οικονομία όπου οι επιλογές αφορούν προϊόντα όλο και πιο σύνθετα —δάνεια, ασφάλιση, επενδύσεις, ψηφιακές συναλλαγές— η γνώση δεν είναι πολυτέλεια· είναι προστασία. Όταν ο πολίτης δεν έχει τα εργαλεία να συγκρίνει όρους, να εκτιμήσει κινδύνους ή να αντιληφθεί το πραγματικό κόστος μιας απόφασης, τότε η άγνοια μετατρέπεται σε «κρυφό κόστος» που επιβαρύνει δυσανάλογα τους πιο ευάλωτους.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Τεχνητή Νοημοσύνη (ΑΙ) μπορεί να λειτουργήσει ως νέος και ισχυρός επιταχυντής ανισοτήτων. Από τη μία πλευρά, το ΑΙ αυξάνει δραματικά την παραγωγικότητα και δημιουργεί νέες ευκαιρίες· από την άλλη, τείνει να ενισχύει τη διαφορά ανάμεσα σε εκείνους που έχουν πρόσβαση σε δεδομένα, δεξιότητες και τεχνολογία και σε εκείνους που δεν έχουν. Επιπλέον, τα αλγοριθμικά συστήματα χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο σε κρίσιμες διαδικασίες —από την αξιολόγηση πιστοληπτικής ικανότητας έως την πρόσβαση σε υπηρεσίες, πληροφορία και εργασία. Όταν τα μοντέλα αυτά δεν είναι επαρκώς διαφανή, όταν ενσωματώνουν ιστορικές προκαταλήψεις ή όταν αξιοποιούν δεδομένα που δεν αντανakλούν ισότιμα όλες τις ομάδες, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η «αυτοματοποιημένη αναπαραγωγή» της ανισότητας. Με απλά λόγια: υπάρχει ο κίνδυνος όπως οι παλιές ανισότητες να αποκτήσουν πλέον και ψηφιακή/αλγοριθμική μορφή.

Κοινωνικές ανισότητες - από πού ξεκινούν και πώς αναπαράγονται

εισόδημα) δημιούργησαν ένα νέο περιβάλλον. Και εδώ βρίσκεται μια καθοριστική διάκριση: το εισόδημα είναι ροή, ο πλούτος είναι απόθεμα. Όποιος διαθέτει πλούτο έχει μεγαλύτερη ανθεκτικότητα, περισσότερες επιλογές και τη δυνατότητα να αξιοποιεί τη δύναμη της συσσώρευσης (αποταμίευση, επένδυση, περιουσία). Αντίθετα, όποιος ζει χωρίς αποθέματα βρίσκεται πιο κοντά στο «όριο» και συχνά οδηγείται σε αποφάσεις ανά-

Ακριβώς εδώ συναντιέται η ιστορική εμπειρία με τη σύγχρονη πρόκληση. Οι κοινωνικές ανισότητες δεν μειώνονται μόνο με πόρους, αλλά και με ενδυνάμωση: με εκπαίδευση, πρόσβαση και κατανόηση. Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση, όταν είναι ουσιαστική και προσβάσιμη, λειτουργεί ως εργαλείο ισότητας ευκαιριών. Δεν υπόσχεται πλούτο· προσφέρει όμως κάτι βαθύτερο: ικανότητα επιλογής, προστασία από κινδύνους και ανθεκτικότητα. Και σε έναν κόσμο όπου οι αποφάσεις γίνονται ολοένα πιο σύνθετες και οι τεχνολογίες πιο ισχυρές, αυτή η γνώση αποτελεί μια από τις πιο σύγχρονες μορφές κοινωνικής υπευθυνότητας.

Κοινωνική και Οικονομική Κινητικότητα: όταν οι αφετηρίες δεν πρέπει να καθορίζουν τις καταλήξεις

Η έννοια της κοινωνικής και οικονομικής κινητικότητας βρίσκεται στον πυρήνα της ιδέας των «ίσων ευκαιριών». Κοινωνική κινητικότητα σημαίνει το κατά πόσο ένα άτομο μπορεί να βελτιώσει ή να επιδεινώσει τη θέση του σε σχέση με την προηγούμενη γενιά (διαγενεακή κινητικότητα) ή μέσα στη διάρκεια της ζωής του (ενδογενεακή κινητικότητα). Οικονομική κινητικότητα αφορά τη μετακίνηση ενός ατόμου ή νοικοκυριού σε υψηλότερες ή χαμηλότερες οικονομικές κατηγορίες, κυρίως ως προς το εισόδημα και —ακόμη πιο ουσιαστικά— ως προς τον πλούτο.

Οι κοινωνίες υψηλής κινητικότητας είναι εκείνες όπου οι «αφετηρίες» δεν προδιαγράφουν τις «καταλήξεις». Αντίθετα, όταν η κινητικότητα είναι χαμηλή, το οικογενειακό υπόβαθρο, ο τόπος γέννησης ή το κοινωνικό δίκτυο καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό ποιος θα έχει πρόσβαση σε καλή εκπαίδευση, σε ποιοτική εργασία και σε ευκαιρίες εξέλιξης. Σε αυτές τις κοινωνίες, οι ανισότητες τείνουν να κληρονομούνται και να παγιώνονται.

Η οικονομική ιστορία δείχνει ότι η κινητικότητα δεν είναι τυχαία. Προκύπτει από τον

συνδυασμό θεσμών, ποιότητας εκπαίδευσης, λειτουργίας της αγοράς εργασίας και κοινωνικής προστασίας. Σε περιβάλλοντα με ισχυρά δίκτυα υποστήριξης και δίκαιη πρόσβαση σε δημόσια αγαθά, οι πολίτες μπορούν να αναλάβουν «ρίσκα ζωής» —να σπουδάσουν, να αλλάξουν επάγγελμα, να μετακινηθούν, να επιχειρήσουν— χωρίς να κινδυνεύουν να καταρρεύσουν οικονομικά. Αντίθετα, όταν η ανασφάλεια είναι δομική, οι άνθρωποι εγκλωβίζονται σε αποφάσεις ανάγκης και χάνουν την προοπτική ανόδου.

Γι' αυτό η κοινωνική και οικονομική κινητικότητα είναι δείκτης όχι μόνο ανάπτυξης αλλά και δικαιοσύνης. Δεν αφορά μόνο το πόσο πλούσια είναι μια κοινωνία, αλλά το πόσο «ανοιχτή» είναι: αν επιτρέπει σε όσους ξεκινούν χαμηλά να ανέβουν, αν προστατεύει όσους πέφτουν, και αν δίνει πραγματική δυνατότητα στους πολίτες να διαμορφώσουν τη ζωή τους πέρα από τους περιορισμούς της καταγωγής. Μια κοινωνία με αυξημένη κινητικότητα είναι μια κοινωνία πιο σταθερή, πιο συνεκτική και μακροπρόθεσμα πιο βιώσιμη.

3 βασικοί ορισμοί

Ορισμός Κοινωνικής Ανισότητας

Κοινωνική ανισότητα είναι η άνιση κατανομή των πόρων, των ευκαιριών και των κοινωνικών «αγαθών» μεταξύ ατόμων ή ομάδων μέσα σε μία κοινωνία.

Δεν αφορά μόνο το εισόδημα. Περιλαμβάνει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην εργασία, στα δικαιώματα, στο κύρος, στη δύναμη, στην ποιότητα ζωής και στις «ευκαιρίες ζωής».

Κοινωνική κινητικότητα (social mobility)

Είναι ο βαθμός στον οποίο βελτιώνεται ή χειροτερεύει η κοινωνικο-οικονομική θέση ενός ατόμου σε σχέση με τους γονείς του (διαγενεακή κινητικότητα), ή τη ζωή του (ενδογενεακή κινητικότητα). Ο ΟΟΣΑ το διατυπώνει ξεκάθαρα: η κοινωνική κινητικότητα αφορά το κατά πόσο η κοινωνικοοικονομική κατάσταση ενός ατόμου βελτιώνεται ή επιδεινώνεται σε σχέση με την προηγούμενη γενιά ή μέσα στη ζωή.

Οικονομική κινητικότητα (economic mobility)

Είναι η μετακίνηση ενός ατόμου/νοικοκυριού σε υψηλότερες ή χαμηλότερες οικονομικές κατηγορίες (εισόδημα/πλούτος), μέσα στο χρόνο ή μεταξύ των γενεών.

! Η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank) τη χρησιμοποιεί κυρίως για να περιγράψει κινητικότητα σε εισόδημα/τάξεις και τη συνδέει με την ανάπτυξη, τη μείωση φτώχειας και την κοινωνική συνοχή.

Από πού προέρχονται οι ανισότητες (8 βασικές “πηγές”)

- 1 Άνιση κατανομή οικονομικών πόρων (εισόδημα & πλούτος)
- 2 Άνιση πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση & δεξιότητες
- 3 Ανισότητες στην αγορά εργασίας
- 4 Θεσμοί & κοινωνικό κράτος (ποιος προστατεύεται και πόσο)
- 5 Άνιση πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικά εργαλεία (financial inclusion)
- 6 “Κόστος άγνοιας” (financial literacy gap)
- 7 Κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο (δίκτυα, πρότυπα, “κανόνες του παιχνιδιού”)
- 8 Γεωγραφία και “περιβάλλον ζωής”

Η χρηματοοικονομική γνώση που μειώνει τις κοινωνικές ανισότητες

Γιατί ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός είναι δικαίωμα κάθε πολίτη και προϋπόθεση ίσων ευκαιριών

Οι κοινωνικές ανισότητες δεν μετρώνται μόνο με το εισόδημα. **Μετρώνται με την πρόσβαση σε ευκαιρίες, με την ασφάλεια που νιώθει ένα νοικοκυριό απέναντι στο απρόβλεπτο, με τη δυνατότητα να σχεδιάζει το μέλλον του και να διεκδικεί μια καλύτερη ζωή.** Σήμερα, σε μια οικονομία όπου οι αποφάσεις για το χρήμα γίνονται πιο γρήγορα, πιο ψηφιακά και συχνά πιο σύνθετα από ποτέ, η χρηματοοικονομική γνώση μετατρέπεται σε κρίσιμο παράγοντα κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός δεν μπορεί να θεωρείται προνόμιο. Είναι δικαίωμα κάθε πολίτη.

Η χρηματοοικονομική γνώση μειώνει τις ανισότητες πρώτα απ' όλα γιατί περιορίζει το λεγόμενο «κόστος της άγνοιας». Όταν ένας πολίτης δεν κατανοεί βασικές έννοιες όπως το επιτόκιο, ο πληθωρισμός, οι προμήθειες, η χρονική αξία του χρήματος ή το πραγματικό κόστος μιας δόσης, είναι πιο πιθανό να οδηγηθεί σε αποφάσεις που τον επιβαρύνουν. Πολλές φορές, αυτές οι αποφάσεις δεν είναι εντυπωσιακές· είναι μικρές, καθημερινές και επαναλαμβανόμενες: μια κάρτα που «ξεφεύγει», μια αγορά «με δόσεις» χωρίς πλήρη επίγνωση των πραγματικών δυνατότητων του, μια σύμβαση που υπογράφεται χωρίς κατανόηση των όρων, μια αναβολή πληρωμής που συσσωρεύει προσαυξήσεις. Έτσι η άγνοια λειτουργεί σαν «κρυφός φόρος» που πληρώνουν περισσότερο

από όλους οι πιο ευάλωτοι.

Επιπλέον, **το χρέος —αν δεν είναι σωστά σχεδιασμένο— μπορεί να εξελιχθεί σε μηχανισμό αναπαραγωγής ανισοτήτων.** Στην Ελλάδα, το τραύμα των «κόκκινων δανείων» έδειξε με καθαρό τρόπο ότι ένα νοικοκυριό χωρίς οικονομικά αποθέματα και χωρίς επαρκή γνώση του κινδύνου μπορεί να εγκλωβιστεί σε έναν φαύλο κύκλο: καθυστέρηση, επιβάρυνση, αποκλεισμός από χρηματοδότηση, περιορισμός ευκαιριών. Αντίθετα, η χρηματοοικονομική γνώση επιτρέπει καλύτερη πρόληψη: κατανόηση του συνολικού κόστους, αξιολόγηση των αντοχών μας, αποφυγή υπερβολικών δεσμεύσεων και έγκαιρη διαχείριση πριν το πρόβλημα γίνει άλυτο.

Στη σύγχρονη εποχή, **η χρηματοοικονομική γνώση έχει και μια ακόμη, απολύτως σύγχρονη διάσταση: την προστασία στην ψηφιακή οικονομία.** Οι συναλλαγές έχουν μειωμένη «τριβή»: με ένα κλικ πραγματοποιούνται πληρωμές, μεταφορές, αγορές, ακόμα και επενδυτικές κινήσεις. Αυτό αυξάνει την ταχύτητα, αλλά αυξάνει και την πιθανότητα λάθους, παρόρμησης ή εξαπάτησης. Οι ψηφιακές απάτες, το phishing, οι παραπλανητικές πρακτικές και η υπερπληροφόρηση δημιουργούν ένα νέο είδος ανισότητας: το χάσμα ανάμεσα σε όσους μπορούν

να αξιοποιήσουν την τεχνολογία με ασφάλεια και σε όσους εκτίθενται σε κινδύνους επειδή δεν διαθέτουν τις αναγκαίες δεξιότητες. Η χρηματοοικονομική γνώση, επομένως, δεν είναι μόνο εργαλείο επιλογής· είναι και εργαλείο προστασίας.

Πάνω απ' όλα όμως, **η χρηματοοικονομική γνώση δημιουργεί κάτι βαθύτερο: αυτονομία και ανθεκτικότητα.** Επιτρέπει στον πολίτη να θέτει στόχους, να σχεδιάζει, να χτίζει σταδιακά οικονομικά αποθέματα, να προετοιμάζεται για σοκ και να μην εξαρτάται αποκλειστικά από το τυχαίο ή από τρίτους. Η αποταμίευση, ο προγραμματισμός, η σωστή χρήση του δανεισμού και η ικανότητα διάκρισης ανάμεσα σε «ανάγκη» και «επιθυμία» δεν είναι απλές συμβουλές. Είναι δεξιότητες ζωής που μειώνουν την πιθανότητα οικονομικής κατάρρευσης και ανοίγουν δρόμους κοινωνικής κινητικότητας.

Γι' αυτό, **η χρηματοοικονομική εκπαίδευση πρέπει να αντιμετωπιστεί ως δημόσιο αγαθό.** Δεν υποκαθιστά την κοινωνική πολιτική ούτε εξαφανίζει από μόνη της τις ανισότητες. Μπορεί όμως να τις περιορίσει ουσιαστικά, μειώνοντας την ασυμμετρία πληροφόρησης, ενισχύοντας την υπεύθυνη συμπεριφορά και προστατεύοντας τους πιο ευάλωτους από λάθη που κοστίζουν ακριβά. Σε μια κοινωνία που επιδιώκει

συνοχή και δικαίη πρόοδο, η χρηματοοικονομική γνώση είναι η γνώση που μετατρέπει την αβεβαιότητα σε σχέδιο

και το μειονέκτημα σε δυνατότητα. Και τελικά, είναι η γνώση που κάνει τις ευκαιρίες πιο δίκαιες για όλους.

doValue

#doPODCAST

Συνεχίζουμε με ενδιαφέρουσες συζητήσεις, αναλύσεις και απόψεις, που μοιραζόμαστε με σημαντικούς ανθρώπους της ακαδημαϊκής κοινότητας και του ευρύτερου χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος, σε μία προσπάθεια να αποκωδικοποιήσουμε την οικονομική γλώσσα και να ανακαλύψουμε την δύναμη της οικονομικής επίγνωσης, στα podcasts του **Κέντρου Χρηματοοικονομικής Υπευθυνότητας της doValue Greece.**

Follow us on

Subscribe
to our channel

Follow us on

STAY CONNECTED

e-mail us

financialcenter@dovaluegreece.gr

Visit us

dovaluegreece.gr/doresponsilbe-financial-center